

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Телена Суанојебука

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 36.

У НОВОМ САДУ, 6. СЕПТЕМБРА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЖИВОТ.

Плачем од бола, кад ме живот стеже
 Ил ми због слутње на груд клоне глава.
 Прекипе л снови узрујане крви,
 Безумно срце што их обећава:
 Кроз сузе гледам где се сунце рађа,
 Кроз сузе запад кад у огњу гори,
 Ал срце пева од миља и туге
 Ил вриене љуто па судбини збори:
 Стежи ме, змијо преминулих дана,
 Под стиеком твојим не ћу никад насти,
 Ја смело бродим на сусрет олуји —
 Слободни морнар на пучини страсти!!

25. авг. 1892.

Ленскић.

ПОД ЗЕМЉОМ.

Бледом, полутамном светлошћу тренери
 пламен са воштанице над главом болеснице
 на самрти. На пољу је мочаран дап;
 ситна кишица као магла сипи а сиво
 плаветнило прелива се око покислих гра-
 на. Права слика позне јесени. У соби бо-
 лесничиној влада мртва тишина; само по
 кад кад чује се очајнички уздах мајке, која
 бди над постељом болесничиним, или испре-
 кидано уздисање мужа, који према болесни-
 чиној постељи седи, заронивши лице у шаке.
 Болесница отвори очи и дубоко уздахну.
 По лицу јој се осуло мртвачко бледило;
 само на јагодицама разлива се још непри-
 родно руменило. Гола до лаката рука пружила

се преко покривала, а око очију, које
 се већ гасе, шире се модри колотови:
 „Стеване!“ прошапутала.
 Стеван, њезин муж, диже се и тихо се
 наже над њу.
 „Ја ћу умрети!“
 — Не, ти не ћеш умрети. Ти ћеш ми
 оздравити! — теши је Стеван. — Та по-
 гледај само, за који дап и ти ћеш ми два
 пута оживети!
 Ових дана требало је да се породи.
 Болесница се тужно насмеја; лице јој
 се око усана мало разведри; за тим се
 стресе, очи јој се чисто раширише, рука,
 која дотле мирно почиваше преко покри-

ваца, прену грудима; она осети страховиту руку, која је све јаче стезаше за грло и.....

Мајка јаукну, преперажени Стеван подиже је са узглавља, вичући је по имену; али се она не одзива више, јер је — мртва.

* * *

Сахранише је сутра дан. Благо јесење вече, које се тога дана извијаше, чисто је мамило својом пријатношћу. Разбијени ситни облаци летели су по плавој пучини, са које сијаше коло месечево; звезде, после јучерашње кише, изгледаху много крушије и сјајније, а свеж поветарац ширкаше по чистој ваздуху. Неки пријатан мирис, помешан са мирисом скоро покошене траве, ширио се на све стране.

На гробљу је било тихо и мирно. Само једно кандилоце што је светлцало кроз густу траву, која се дизаше око озидане гробнице Стеванове жене. Ову тишину није ништа реметило, осим што се из далека, међу сеоским бостанима и виноградима, чуо по кад кад звук пудареве фруле и монотони лавез чобанских паса.

На варошкоме торњу избијаше по ноћи. За црквом на уској стази, која беласка иза густих гробова и зеленила, чули су се неки кораци. За мало поче промицати и човечја прилика. То је био стари гробар. На рамену је носио ашов, а ишао је правце једној већ до пола ископаног јама. То је нов гроб, који требаше до сутра свршити. Гробар је ходио погу пред ногу и тихо певукао веселу песмицу, као да не беше на пољима вечнога сна. Пут га је водио поред гробнице, у коју сахранише Стеванову жену. Од једном га нешто неочекивано заустави. Чуо је неку потмулу лупу, која долазаше испод земље. Он послушну и збиља није се преварио; туј одјек попови се још једном и то као из гробнице. Сад приђе ближе гробници и послушничаше, али све беше мирно. Он пође даље, кад се она лупњава из гробнице јаче попови, а за овим и неки нејасан шум стаде брујати испод земље. Преплашени гробар устукну: лула му испаде из зуба, а коса под шубаром наостреши се. Неколико корачаји пђаше назадке па за тим поче бегати право у варош.

Шта ли је било то? За цело се мртви буде. Нека говори ко шта хоће, али мртви могу да устају. Он је већ дваред видео, да костур мртвачев не лежи, као што је намештен, полеђушке, него потрбушке, лицем окренуто земљи. А уз то се сети и онога старца, који на самом опелу из сандука устаде и који и данас прича у своме селу, како је страшна провалија, преко које се на онај свет прелази. Тако је гробар размишљао бежећи. Дакле, шта је било?

* * *

Ова гробница постоји већ двадесет година. Неколико мртвачких сандука леже у њој, поређани један до другог. Међу њих је спуштен и сандук жене Стеванове. У зазиданој подземној соби таква је тама, да се ништа не види. Вечити сан не трни светлости; обнажена и хладна смрт огрнута је тамо.

Около по ноћи сандук нове покојнице тихо се потресе. Дубок уздах зачу се из њега. Мртавац се буди. Млада покојница осети, како јој струји по жилама; руке, које на грудима почиваху, пођонне лицу; десну хтеде у вис да подигне. Осећаше загушљиви задах, који је чисто притискиваше, и она отвори очи, али у густом мраку није ништа видела.

„Стеване!“

Све беше мирно.

„Стеване, где си?“ — понови покојница, али, место одговора, зашупта неки и она осети како јој преко руке нешто хладно и вијугаво пређе. То беше змија.

„Шта је то? Сањам ли ја?“ узвикну по ново, али место одговора живи становници у гробници разбегоше се преплашени у своје јаме.

Млада жена осећаше страву. Где је? Зар никога нема? И полако, с муком поче се дизати. Руком, коју је пружио, одупре се о ивицу суседног сандука; кашак са сандука паде и она се омаче на један костур.

Пружи другу руку и пашина лобању.

„Мајко!“ цикну уплашена и скочи противној страни; али ту се спотаче на други сандук и паде на кости другог мртваца.

„Помоћ! Ја сам жива сарањена! Зар

никог нема овде?!“ — запомагала је покојница и у очајању зграби даску од сандука, те лупаше о камени таван, који јој над главом лежаше.

Руке почеше малаксавати; она осећаше, како је све већма гуши. Ненадни болови почеше је мучити.

„У помоћ! у помоћ!“ узвикиваше, али већ много слабије; даска из руку испале и она се стропошта на колена. Крв јој се дизаше у главу; она осећаше, како се окреће и гiba око ње, и. . . .

Слаб детињи плач оживе гробницу.

Неколико тренутака лежала је онесвешћена. Кад се пробудила, дочепала дете, које јој покрај ногу лежаше вриштећи.

Нико јој се не одзиваше. Она је све више ширила очи, не би ли ма што угледала или чула. У томе осети дубок уздах.

„Ко је?“ узвикну жива сарањена.

Уздах се понови и капак са сандука свекрвина стропошта се.

„Ко је то?“ понови још једаред.

— Ја сам! — одговори неки потмуо глас.

Породиља окрете главу, од куда се чуо глас, и угледа нешто бело. Врисну очајно. Костур њезине свекрве устао и седи у сандуку са рукама, опруженим нојзи.

Несретна породиља устукну и пође противној страни, али и отуда се трже; костур

њезина свекра подигао се са свим и иде њој.

„Шта ћеш? Ко си ти?“ врисну породиља; али костур се приближује шклоцајући зубима.

— Дај нам дете! Наше је оно! — шклоцаше костур свекрвин.

„Не, не дам ти га!“

И пригрливши новорођено дете, она се шћућури у буцак.

Ватра је све више и више обузимаше; зенице се необично стадоше ширити. Дрхтање у целој телу показивало је ужасан страх, а она само ћуташе и са страхом гледаше на оба костура, који шинаху по мраку да је дохвате. Забленуто тако гледала је дуго и најзад поче грести прсте на својој руци. Била је ван себе.

* * *

После две године отворише на ново гробницу, да у њу положи њезину матер. Али како се изненадише! Сандуци беху поремећени. У једноме не беше тела; а тамо у куту шћућурио се један костур, који држаше у наручју неке остатке. То беше костур живе сахрањене и новорођенога детета. Кад су га се дотакли, костур се зануха и у парчадима се сложи крај ногу њихових.

Драгутин Ј. Илић.

БРИГАДИР.

Приповетка И. С. Тургенева.

Превео Миливој Максимовић.

Бесу ли ти позната, читаоче, она малена племићска добарца, којих је тамо, пре двадесет и пет, тридесет година било на сваком кораку по нашој великоруској Украјини? Сада их је далеко мање а кроз једно десет година ће их, Бога ми, нестати са свим без трага. Рибњак, кроз који протиче поточић, обрастао прућем и трском — игралиште брблавих потока, којима се изретка придружи по која опрезна лиска; за рибњаком врт са редовима липа, тог украса и дике наше равне црнице, са запуштеним лејама шпанских јагода, са непрекидним редом жбунова од огрозди, ри-

бизли и малина, иза кога се тек у доба највеће подневне омаре залепрша шарени рупчић женског чељадета и зачује њезин звонки гласић; ту је и нахерени, трошни амбарчић, мала оранжерија, подивљао повртњак са јатом врабаца по кољу, забатаљен бунар, поред кога се лениво извалила мачка; мало даље — лиснате јабуке над високом, оздоле зеленом, по врховима поседлом травом, оретка вишњева и крушкова дрвета, на којима никад нема рода; за тим бокори цвећа — мака, божура, дана и ноћи, звездана, „девице у зеленилу“, жбунови татарског орлова нокта, дивљег јасмина,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јоргована и багреме, непрекидно зујање пчела и бумбарева по густим, мирисавим, лепким гранчицама; на послетку господски дворач, једнокатан, са темељем од цигаља, са зеленкастим стаклом у уским окнима, са шиљастом, некад обојадисаном стрехом, са малим балконном, с кога су поиспадали бокасто извијени наслони, са кривим мецанином, са ћутљивим песом у јами под степеницама; за кућом широко двориште, са копривом, пеленом и чичком по угловима, вајати са расточеним вратима, са голубовима и чавкама на продртим, сламним стрехама, подрумчић са захрђалим петлом на крову, две три брезе са врањим гнездима на сухим горњим гранама — а тамо подаље се већ види друм са миндерлучићима меке прашице поред колосечина — и поље и дуге живице око конопљаника, и чађаве сељачке кућице, и гакање гусака са оближњих мочарних ливада... Је ли ти познато све то, читаоче? У самој кући је све мало исхерено, мало расклимано — на ником ништа! Све, да не мож' боље бити! Пећи велике, као твоји слоновии, наменштај с брда с дола домаћи производ; од врата воде по бојадисаном патосу утрвене беле стазице; у предсобљу чипци и шеве у малиним крлеткама; у куту трапезарије голем енглески сат на форму торња, са натписом „Strike, — silent“; у салону ликови досадањих господара, насликани масиом бојом, са изразом сурове преплашености на лицу црвене као преп боје, по негде стара смежурана слика, представљајући или цвеће и воће, или такав митолошки догађај; свуда мирише на квас, јабуке, маслинке, кожу; муве зује и певају под таваницом и по прозорима, а хитра буба-шваба час по заигра својим брчићима за огледалом... Све како ваља! да живиш, како ти мила воља, па чак и врло лепо да живиш.

II.

Ето на таки један салаш нанесе ме пут пре својих тридесет година... успомена из старих дана — као што ћете изволети видети. Малено имање, на ком је био овај салаш, било имовина једног мог универзитетског друга; наследио га пре кратког времена од неког свог далеког ујака, самца, и није живео у њему... Али у близини се налазиле широке мочари, где се за време летњег прилета скупљало много шљука; мој друг и ја — обојица страсни

ловци уговорисмо да се о Петрову састанемо у његовој кући — он из Москве а ја из свог села. — Пријатељ се задржао у Москви и закаснио се за два дана, а ја не хтедох почињати лов без њега. Дочекао ме стари слуга по имену Наркиз Семенов: било му је јављено за мој долазак. Тај стари слуга никако не беше налик на „Савелића“ или на „Калеба“; мој друг га је звао из шале „Маркизом“. На читавој његовој појави видело се неко уверење у сама себе, чак нека финоћа; на нас младе људе гледао је са неком извесном достојанственошћу, па ни суседне поседнике није гледао са бог зна каквим поштовањем. О старом свом господину није се ни са каквом пажњом изражавао, а своју братију је просто презирао — због недотупности. Знао је читати и писати, изражавао се правилно и разборито — ракију није пио. У цркву је ретко као одлазио, и због тога су мислили, да је расколник. Био је окошт и висок, лице му дугачко и правилно, имао је оштар нос и настрешене обрве, које је непрестано дизао и спуштао; носио је простран, чист суртук и чизме до колена, са сарама, које беху горе изрезане на форму срца.

III.

Кад ми је првога дана донео доручак и спремио сто, заустави се на вратима, пажљиво ме погледа и намакнув неколико пута обрвама, запита ме:

— Шта ћете да радите сад, господине?

— Та баш не знам ни сам право. Да је Николај Петровић био од речи и дошао — ми бисмо сад заједно у лов.

— А ви сте се баш у чврсто надали, господине, да ћеду господин баш онако доћи, како су обећали?

— Дабогме.

— Хм...

Наркиз ме опет погледа и као са сажалењем климну главом.

— Ако је по вољи, да мало читањем прекратите време? — настави он. — Од старог господина је остало књига; ако је по вољи да их донесем; само, као што ми се чини, ви их не ћете хтети читати.

— А што?

— То су књиге већим талом пуне; нису писане за данашњу госноду.

— Зар си их читао?

Да нисам читао, не бих ни говорио о њима. Сановник на прилику... каква ми је то књига?! Али има и других... само ви ни њих не ћете хтети читати.

— За што?

— То су књиге божествене.

Ја поћутах... Наркиз је такођер ћутао.

— Што је најгоре. — започех ја, — мени је досадно на оваком времену седети код куће.

— Прошетајте се по башти; а можете баш мало и у шумицу. Ту је, одмах иза гувна. Да не би, можда, хтели пецати рибу?

— А зар имате рибе?

— Има у рибњаку. Нађе се по неки лињак, кесега има смуђ. Оно, до душе, право време је прошло: јули је већ ту. Али... опет би се могло покушати... Је ли по вољи да спремим удице?

— Буди тако добар.

— Послаћу дечка с вама, да натиче гљисте. Или можда да и сам пођем?

Очевидно је сумњао, хоћу ли бити кадар, да без њега тамо отидем.

— Па хајде и ти, молим те.

Наркиз ћутећи развуче на широко усне, за тим скупи обрве... и изиде из собе.

IV.

После по часа смо отишли да ловимо рибу.

Наркиз натакао неки необичан, алватан шешир и изгледао још величанственији. Ишао је чврстим, одмереним кораком преда мном; две удице се правилно љуљушкале на његову рамену; босоноги дечко је носио канту и лончић са гљистама.

— Ту поред плота, на плоту је начињена клупа ради удобности. — почне ми тумачити Наркиз, погледа преда се и онда викну: — Аха! И наша сиротиња је већ ту... раскомотили се!

Ја провирим иза њега и опазим на плоту, на оној истој клупици, о којој ми је говорио, где седе два човека окренута к нама леђима; они су са свим спокојно пецали рибу.

— Ко је то? запитам.

— Комшије, — рече Наркиз намргођен.

Немају код куће шта да једу, па сад усрећавају нас својом посетом.

— А да ли им је допуштено?

— Пређашњи господин им није бранио... осим ако Николај Петровић не буде имао

штогод против... Онај дугачки је залишни клисара, права дангуба; а онај претили је бригадир.

— Како бригадир? — запитам зачуђен.

Одело на том „бригадиру“ беше скоро горе него на клисари.

— Кад вам кажем: бригадир. Имали су некад и прилично имање. А сад им из милости дато прибежиште, па живу тако... од оног, што Господ удели. Али, међу тим, шта да радимо? Заузели су најлепше место... Мораћемо узнемирити миле госте.

— Не, Наркизе, не дирај их, молим те. Сешћемо овде у страни, они нам не ће ништа сметати. Рад сам да се упознам са бригадиром.

— Како вас је воља. Само, да речем, што се тиче познанства... ту се баш не ћете бог зна како увајдити, господине; страшно им је памет ослабила, и на дивану су туни... са свим као дете. А и осамдесета му је, што кажу, већ ту.

— Како се зове?

— Василије Томић. По фамилији — Гусков.

— А како клисара?

— Клисара?... прозвали га — Краставац. Сви му овдена тако тенају, а како му је право име, сам Господ нека зна! Пуст неки човек! Обешењак, што може бити!

— Живе ли заједно?

— Не живу; али их је... што кажу... ђаво везао за једну удицу.

V.

Приближимо се плоту. Бригадир нас погледа и одмах спусти очи на пловац; Краставац скочи, истргне удицу, скине свој изгужвани поповски шешир, зглади дрхтавом руком своју оштру жуту косу, покложи се на широко и засмеја се трунтавим смехом. По подбулом лицу му се видело, да је горка пијаница; најежене очи су понизно подмигивале. Гуркао је свога друга у бок, као да хоће да му даде знак, е се треба чистити... Бригадир се почео дизати са клупице.

— Седите само, молим вас, немојте се узнемиривати, — одмах му довикнем. Ви нам ни најмање не сметате. Ми ћемо сести овде; седите само!

Краставац закопча свој издерани балахон, намакне плећима, устима и брадом... Видело се да му наш долазак није баш пријатан...

и он би се радо отшуњао, али се бригадир Милонов задубио у посматрање свога пловца...
„Обешењак“ кашљуцну два, три пут, седне на сам крајичак клунице, метне шешир на колена и подвигши пода се голе ноге, тихо баци удицу.

— Трза л? — запита с важношћу Наркиз, полагајано размотавајући вршцу.

— Та, једно пет лињака смо смотали, — рече Краставац рапавим и промуклим гласом; — ал' ево они су поприличног смуђа ухватили.

— Да, смуђа! — прошанута бригадир.

VI.

Ја почех пажљиво посматрати, — не њега, него његову слику у рибаку. Била је јасна преда мном, као у огледалу, нешто мало тамнија и сребрнатија. Са широке बारे је попухивала на нас хладовина; хладовина је долазила и са влажне излокане обале; и тим нам је слађа била, што нам се тамо над главом, у златастом и тавном плаветнилу, над лиснатим дрвећем наднела, као тешко бреме силна запара. Вода је била са свим мирна; у сенци, коју је на њу бацало прибрежно, проређено жбуње, светлили се, као сићушна, светла пуцад водени пауци, описујући своје вечите кругове; само изретка би се једва приметно заталасало око пловца, кад би се риба „пошалила“ са глистом. А хватала се врло слабо, у току целог сата сма извукли само два лињака и једну кесегу. Ја не бих ни сам знао рећи, за што је бригадир дражио моју радозналост: његов чин није могао на ме утицати; пропали племићи нису у оно време били никаква реткост — а ни сама спољашњост његова не имађаше на себи ништа изванредно. Под дебелим шеширом, који је покривао цео горњи део главе до обрва и ушију, видело се црвено, глатко, избријано, округло лице са малим усницама и отворено-сивим, малим очима. Простодушност и душевну слабост и некакву давнашњу беспомоћну тугу изражавало је то смирено, скоро детињско лице. У подбулим, белим ручицама с кратким прстима било је такођер нешто беспомоћно, невешто... Ја никако не могах представити, како је могао тај убоги старчић некада бити војеним човеком, командовати, наређивати — па још у Екатеринина, сурова времена! Посматрао сам га: по некад би надувао образе и слабо пиштао, као дете, по некад би се болно шћућурио са напрезањем, као сви она сали људи. Један пут

подиже очи и разрогачи их на мене. — Гледаху на ме из дубине воде — и некако чудновато тужним и значајним ми се учини њихов поглед.

VII.

Покушавах да отворим разговор са бригадиром... али Наркиз ме није обмахнуо; јадном старцу је заиста памет ослабила. Распитао се за моју породицу и име и питао ме два, три пут, размишљао, размишљао па рече на послетку: А у нас је канда био таки судија. Краставче, је л' био у нас таки судија... а?

— Био је, био, баћушка Василије Томић, ваше благородије, одговараше му Краставац, који је у онште поступао с њим као с дететом. — „Био је, да богме да је био; него молим вас вашу удицу, мора да вам је глиста поједена... поједена, да шта!“

— А јесте л' изволели бити познати с Ломовском породицом?

— С каквом?

— Но па Федор Иванић, па Евстигњеј Иванић, Аљексеј Иванић, Јевреј, но па Феодулија Ивановна, грабљивица... па после....

Бригадир на једаред ућута и тупо се загледа.

— То су им били најближи људи — шапну ми Наркиз, нагнув се к мени; — због њих, због истог тог Аљексеја Иванића, што су га назвали Јеврејином и још због неке Аљексеј-Иванићеве сестрице, због Аграфене Ивановне — они су се, тако рећи, лишили читавог свог имања.

— Шта ти тамо причаш о Аграфени Ивановној? — кликну на једаред бригадир и глава се његова диже, беле се обрве намрштише... Пази се мало, братац! Од куд је она теби Аграфена? Агрипина Ивановна — ето како треба... њу звати.

— Ну—ну—ну—ну, баћушка, — замуца Краставац.

— Зар ти не знаш, шта је за њу саставио стихотворац Милонов? — настављаше старац, паднувши из ненада у азарт, коме се никако нисам могао надати. — „Нису ужежене брачне сестре“ — поче он отежући и изговарајући све самогласе кроз нос, а слогама: „ан“ и „ен“ као француско: ан и ен, — и необично је било слушати из његових уста те речи са смислом и свезом; — „Нису буктине“... Не, није то, него ево ово:

Не троним трулежи кумиrom,
Не амарантом, не порфиром;
У томе свему није за њих сласт...
Једно је само код њих...

— То је за нас. Јес' чуо?

Једно је само у њих неприкосовено.
Пријатно, мучно и пуђено.
Да крв у крви расипамти жар.
— А ти уз о Аграфена!

Наркиз се насмешио полу презриво, полу равнодушно. — Ех, баш је блесаст! — рече у себи. Али бригадир се опет покуњило, удица му испала из руке и срзала се у воду.

VIII.

— Е баш се бадава мучимо — са свим за бамбадава, промрља Краставац; — риба — ето — и не трза никако. Врућина... стра'ота бојја, а и нашег господина обузела мехљудија.* Време је да се иде кући; биће боље. Пажљиво извади из цепа лимену бочицу с дрвеним запуначем, отвори је, насу себи на длан бурмута и шмркну обема ноздрвама у једаред... — Ух, да жестока бурмута! простење, предајући се осећају уживања: — јави ми туга прелети преко зуба! — Ну, голунче моје, Василије Томићу, изволите устајати, — време је. Бригадир устане са клупице.

— Живите ли далеко одавде? — запитам Краставца.

— Па, они нису баш далеко... нема ни врста, рече Краставац.

— Је ли слободно да вас отпратим? запитам бригадира. Нисам могао никако да се растанем од њега.

Он ме погледа и насмехнув се оним особеним, важним и у неколико кокетним осмејком, који не знам како другима, али мени сваки пут напомиње пудер, француске кафтане са пуцетима од итраса — у опште осамнаести век — и одговори ми са старомодним растављањем, да ће му „о-со-бито мило бити“, и одмах се опет збуни. Каваљер из доба Екаторине се појавио у њему на тренутак — и одмах га опет нестало.

Наркиз се зачудио мојој намери, али ја нисам обраћао пажње на вртење његова шешира у знак неодобравања, и изидох из врта заједно са бригадиром, кога је водио Краставац. Старац се кретао доста хитро, као на штакама.

* Меланхолија.

IX.

Ишли смо по једва утвреној, травом обрастој поляни, међу две брезове шумице. Сунце је лекло, вуге се довикивале у зеленој чести, косови су грајали поред саме стазице, плавкасти лептирићи пролетаху у гомилицама по белим и црвеним цветовима ниске детелине; пчеле тумараху као буновне и тихо зујаху у непомичној трави. Краставац се стресе и дође к себи; Наркиза се бојао као живе ватре; ја сам му био стран, дошњак, но са мном се брзо спријатељио. — „Ето, говорио би он, — наш господин — прави испосник! а један смућ — каква је ту најест? Ван да би ви, ваше благородије, приложили што? Ту одмах на савијутку, у механи — има прекаских колачића. Па ако се смиљете, тада ћу и ја, многогрешни, у том случају, у ваше здравље — долгољетије и долгоденствије испити један полићак.“ — Дадох му грош и једва ослободих руку, коју је почео целивати. Сазнао је да сам ловац и почео ми причати, како има добра познаника, официра, у кога има шведска миндин-денгер-овска пушка са тучном цеви — шта је топ спрам ње! Кад груне, одмах те несвест хвата: остала од Француза!... на што му је кера — просто чудо природе! па и он сам да је био страстан ловац, и што се тиче пона, ни по муке — ловио је заједно с њим пренелице — али пречасни да је ужасан тиранин, па не да; а што се тиче Наркиза Семенића, настави чисто певајући, — то ако сам ја, по њихову схваћању, човек излишан на овоме свету — онда ја велим: пустили су оне обрве, да кажеш, као у тетреба, па мисле да су чрез то све науке поцрпили. — Међу тим смо се приближили механици — усамљеној, трошној колибици без дворишта и стаја; мршав пас се савио и легао под прозор; кокошка му чецркала баш пред носом. Краставац посади бригадира на неку хумку земље и шмурну у колибицу. Док је он куповао колалачиће и натезао полић — ја не скидах очију са бригадира, који ми беше, Бог би знао за што, загонетка. Чинило ми се, да се у животу тога човека, морало за цело нешто изванредно догодити. А он, чинило се, да ме и не види: седео је погурен на хумци и пребирао прстима неколико карамфила, ње је узабрао у врту мога пријатеља. На послетку се појави и Краставац са свежњем колачића у руци; изишао

је сав црвен и знојаван, са изразом радосног задивљења на лицу, као да је мало час видео нешто особито пријатно за њ и неочекивано. Одмах понуди и бригадиру колачића, — овај узме и поједе. Пођосмо даље.

X.

Од ракије се Краставац, што кажу, са свим „разлимунио.“ Почне тежити бригадира, који се журио напред, тетуралујући се као на штакама. — А што сте се ви, баћушка, господине, тако скиселили, покуњили се? Ако је по вољи, да вам отпевам једну песмицу. Од стика ћу учинити, штогод зажелите... Немојте ви, молим, штогод да посумњате! — окрену се к мени; исти овај наш господин су страшно смешливи, један Бог! Гледим ја синоћ; пере жена на бари ноге — а трефила се нека одебела жена — а они стоје од остраг, па само што не пукну од смеја, тако ми Бога!... Ево одмах ћу почети: знате ли песму о зецу? Немојте ништа гледати на то, што сам ја овака наказа; има ту у нас у вароши циганка: једна њушка само така може бити — а кад запева: раку да копањ: лези па умри.

Он разглави што је већма могао своје влажне, црвене усне, нагне главу у страну, затвори очи и поче певати тресући брадом:

Ловци лове пољаном,
Зека лежи под трном.
Од стра' стрижке ушима,
И преврће очима —
Чека смрт!

Шта вам јадан учиних,
Ој ви ловци бесрдни?
Ак' у купусе заседох,
По лист један поједох —
И то код вас не!
Чујте бре!

Краставац је све са већим и већим одувљењем певао:

У дуг стругну зека леп,
А ловцима диг'о реп:
Од вас ме сачув'о Бог!
Ево вама рена мог —
Нисам ваш!

Краставац већ више није певао, него је урлао:

А ловције цео дан
Траже зеца у заман;
Још се љуто свадили,
Друг друга изгрдили:
Ал' нас лепо оправил!
Обешењак ћопави!!

Прва два стиха свакога куплета певао је Краставац отежући гласом — а остала три на против врло живо, кочоперио се и искорачивао ногама; при свршетку сваког куплета би се „врциуо“ т. ј. ударао самога себе петатама. Продерав се колико га је грло доносило: „Обешењак ћопави!“ преметне се на земљи... његово очекивање се испунило. Бригадир се на једаред засмејао танким, плачљивим смехом и то тако слатко, да није могао даље да иде — па мало приседе, тапкајући немоћно рукама по коленима. Ја гледах на његово поцрвенело, грчевито искривљено лице и страшно ми га беше жао — особито у онај мах. Одушевљен успехом окрену Краставац играти „присјадку“ непрестано припевајући: „шилди-будилди“ и „начики-чикалди“... На послетку забоду нос у праšину... Бригадир се на једаред престао кикотати и поче се тетурати даље.

XI.

Прођосмо још четврт врте. — Указа се малено селанце на приборешку плитке проселине, у страни се видео „дворац“ са половном стрехом и једним димњаком, у једној од двеју соба у „дворцу“ настанио се бригадир. Спахиница тога села, статска саветниковица Ломова, која је стално живела у Петрограду, дала је — као што сам касније дознао — то уточиште бригадиру. Наредила је, да му се издаје месечна плата и да га послужује једна сулуда сељанка, која је живела у том селу и која, и ако је слабо разумевала људску реч, ипак је по мњењу саветниковице била у стању, да почисти собу и свари пчи. На прагу куће обрати се поново к мени бригадир са пређашњим екатеринским осмејком: да изволим, ако је угодно, ући у његов апарتمان? Уђосмо у тај „апартемент“. Све је у њему било забрљано и сиротињско, и то тако забрљано и сиротињско, да је бригадир, опазив сигурно по изразу мога лица, какав је утисак учинило на ме његово пребивалиште, промрљао слегнув раменима и намргодив се: „се—не—па... оељ—де—пердри“... Шта је управо тим хтео рећи — нисам никако могао да разаберем... Кад сам почео говорити с њим француски, нисам добио од њега одговора на том језику. Два предмета су ме особито зачудила у стану бригадиреву: прво, велики официреки крст светог Георгија у црну оквиру, под стаклом и старинским натписом:

„подарен пуковнику Черниговског Дерфелдена
пука; Василију Гускову за освојење Прага
лета 1794“ а друго — полулик, израђен
масном бојом, који је представљао лепу, црно-
оку женскињу са дугуљастим, црномањастим
лицем, високо зачешљаном и напудрованом косом,
младежима на сленом оку и подбратку, у белом
исеченом роб-рону, са плавим карнерима из
епохе осамдесетих година. Портрет је био рђаво
израђен — али свакако врло добро погођен:
лице беше пуно живота и природности. Оно
није гледало на посматрача, него се некако

„Агрипина Ивановна Телегина, рођена Ломова“.
Ја се сетих Наркизових речи и погледах па-
жљиво на изразито и немило лице жене, која
је бригадира лишила имања.

— Као што видим, ви сте били при осва-
јању Прага, господине бригадиру, — започех ја,
показујући на крет св. Георгија, — и одли-
ковани сте орденом, који је и сад још редак,
а у она времена још много ређи; ви се сигурно
сећате Суварова?

— Александра Василића зар? — одговори
бригадир поћутав мало и као да сабира мисли;

Иларијон Руварац.

окретало од њега и није се смешило; по са-
вијеном танком носу, по правилним али пло-
снастим уницама, по скоро правој прти густих
састављених обрва видело се да је морала
бити охولة, силовите и напрасите природе.
Није требало бог зна каква усиљавања, да човек
себи представи то лице распламтело страху
или гневом. Одмах под портретом, на маленом
сточићу стојао је полуувенуо стручак простог
пољског цвећа у дебелој стакленој посуди.
Бригадир се приближи к сточићу, затакне у
стакло донесене карамфиле, окрене се к мени
и подигнувши руку према портрету промрмља:

— како да не, сећам га се; био мален, жив
старчић. Ти стојиш, ни макац а он те тамо,
те тамо (бригадир удари у смеј). У Варшаву
дошао на козачком коњу; сав у бралијанти, а
Пољацима говори: немам сата, заборавио сам
у Пићеру, немам, немам! а они опет: виват!
виват! — Чудан свет! Еј, хеј! Краставче!
мали! — додаде наједаред подигнув глас (бр-
бљави клисара остао на пољу): — а да где су —
колачићи? Па кажи Груњки . . . да гледа мало
кваса!

— Одмах, баћушка, господине, — чуо се
глас Краставчев.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Дода бригадиру свежњих колачића, и, излазећи из куће, приступи некаквом чулавом створењу у дрoњцима — сигурно је то била та сулуда Груњка — и колико сам могао разабрати кроз прљав прозорчић, тражио је од ње кваса, — јер је неколико пута подносио кустима песницу као чашу а другом руком је махао према нама.

XII.

Покушах поново да отворим разговор са бригадиром; али он беше очевидно суштао, спустио се на креветац уздишући и простењавши: „ух, ух, кости, кошчице моје“, распаса своје потпасиваче. Сећам се, да ме је тада зачудило, како је то могуће, да мушки носи потпасиваче? Нисам знао, да су их у пређашња времена сви носили Бригадир поче зевати на дугачко и са разглављеним вилицама, не спуштајући са мене својих туних очију: тако воле да зевају мала деца. Чинило се, да јадни старац са свим и не разуме моја питања... И он је заузимао Праг! Он, са голим мачем у руци, у диму и праштини — на челу Суваровљевих војника, са прорешетаном заставом над главом, измрцвареним телесима под ногама... Он... он?! Зар то није чудновато? — Али ја сам непрестано слутио, да се у животу бригадиреву догодило још и необичнијих ствари. Краставац је донео бела кваса у железну крчагу; бригадир је жедно сркао — руке су му дрхтале. — Краставац је држао за дно крчага. Старац је брижљиво отро своја безуба уста обема шакама — и поново, погледавши мене, поче жватати и цмокати уснама. Ја сам разумео, о чему се ради па изидох из собе.

— Сад ћеду спавати, — опази Краставац, излазећи са мном из собе. — Страшно су се, да кажеш, уморили — ишли су утрос на гробље.

— На чији гроб?

— Па к Аграфени Ивановној на поклоненије... Они су ту, код нас, на општинском гробљу сахрањени; биће око пет врта одавде. Василије Томић сваке недеље редовно тамо одлазе. Па он их је и сахранио и гроб о свом трошку оградио.

— А је ли одавно умрла?

— Па — да кажеш — може бити једно двадесет година.

— А она му је била пријатељица, шта ли?

— Цео живот, рећи, провела је с њим...

ваше благородије. Ја сам, што кажу, нисам ни познавао ту госпођу, — ал се говори, да су... онако!... Господине, брзо настави, кад виде, да сам се окренуо од њега, не изволевате ли, ако је по вољи, још на један полићак — јер је време да идем кући — па под ћебе.

Ја нисам сматрао за потребно, да распитујем и даље Краставаца — дадох му још један грош и одох кући.

XIII.

Код куће се распитах за остало код Наркиза. Он се, као што се могло очекивати од њега, мало устезао, правио ваљан, изразио своје чуђење, како да ме могу „антересовати“ таке трице, и на послетку ми исприча, што је знао. Испричао је ово.

Василије Томић Гусков се упознао са Аграфеном Ивановном Тељегином у Москви на скоро после пољских крвавих бојева; муж јој је служио код генералног губернатора, а Василије Томић се налазио на допусту. Он се још онда заљубио у њу, али не хтеде дати оставку: био је човек самац, својих четрдесет година, и богат. Њен муж на скоро умре. Она остаде после њега без деце, у сиротињи и дугу... Василије Томић је сазнао, у каквом се стању она налази, напусти службу (при оставци су му дали бригадирску част) и потражи своју премилу удовицу, којој тек што беше прошла двадесетнета, исплати јој све дугове, искупи имање... Од то доба се није више растајао с њом и напослетку се и преселио к њој. Такођер и она се заљубила у њега, али никако не хтеде да пође за њ. Непокорна жена је била покојница, — опази при том Наркиз: Мени је — вели — слободна воља милија од свега. А што се тиче користи — она се користила њим — на сву меру — и он је новце, које је имао, вукао непрестано к њој, као мрав. Али непокорност Аграфене Ивановне је кадгод превазилазила сваку меру: била је неукућљива и дрска... Један пут је гурнула низ степенице свог козачића, и он, овамо онамо, па преби два ребра и ногу... Аграфена Ивановна се уплашила... нареди одмах, да козачића затворе у коморицу и све донде није излазила из куће нити коме хтела дати кључ од коморице, догод није престало стењање и јаукање у њој... Козачића су потајно сахранили... — и да се то догодило за царице

наједаред скочи у страну и побегне машући главом лево и десно.

— А, овај је заиста освојио Праг, — помислим ја.

Уђосмо у собу. Бригадир скине шешир са знојавне косе, узвикну: фа!... наслони се на столицу и погне главу...

— Дошао сам к вама, Василије Томићу, — започех своје дипломатске преговоре, — само због тога, што сте ви служили под великим Суваровим — у опште учествовали сте у тако важним догађајима — па би за мене било од велика интереса, да сазнам подробности.

Бригадир ме погледа... Лице му се чудновато засја — и ја већ очекивах, ако и не причање, оно барем коју реч у знак одобравања и радости...

— Чини ми се, господине, да ћу скоро умрети, — рече полугласно.

Ја се силно зачудих.

— Како то, Василије Томићу, — рекох му на послетку, — од куд сте дошли на ту мисао?

Бригадир замлата рукама, горе доле — некако детињасто.

— Па за то, господине... Ја... можда и знате... покојницу, Агрипину Ивановну

— Бог јој дао у рају насеље! — често видим у сну — и никако не могу да је ухватим — непрестано јурим за њом — али никако да је ухватим. А прошле ноћи — видим, као она стоји преда мном полуокренута и смеје се. Ја јој одмах притрчим и ухватим је... А она се као окренула мени и говори: но, Василијка, сад си ме ухватио.

— Па шта ви из тога закључујете, Василије Томићу?

— Па то, господине, закључујем: суђено нам је да будемо заједно. Па за то вам и велим, слава Богу: слава Господу Богу, Оцу и Сину и Свјатому духу — (бригадир поче певати): и није и присно и во вјеки вјеков, амин!

Бригадир се почне кретити. Видео сам, да се с њим више ништа не може изградити — па тако и одох.

XIV.

Другога дана стигне и мој пријатељ... Ја му споменух бригадира, своје посете... Аха, да! па ја знам његову историју, — одговори мој пријатељ; — познајем се добро и са статском саветниковицом Ломовом, чијом ми-

лошћу се и наместио овде. Ал' чекај; чини ми се да има у мене и писмо његово истој тој саветниковици; на то писмо му је и уделила тај кутић.

Мој пријатељ потражи мало међу својим хартијама и нађе заиста бригадирево писмо. Ево вам га од речи до речи са искључењем ортографских погрешака. Бригадир, као и сви људи тадашње епохе. бунео се у словима „е“ и „ѣ“, — писао је: „хкому, штопѣ, слодми“ и т. д. — Нисам сматрао за нужно да оставим у писму све те погрешке: писмо и без тога носи на себи печат свога времена.

Милостива госпођо!

Раиса Павловна!

После смрти мојега друга, а ваше тетице, имао сам срећу писати вам два писма, прво јунија првога а друго јулија шестога числа 1815 љета — а она се упокојила шестога маја исте године; у њима сам вам откровено изложио чувства душе и срца мојега, који су били потиштени убиственим оскорбљењем и нацртали вам моје невољно и сажаљења достојно очајање; оба писма су послана и асигурирана царском поштом и према томе нема сумње, да сте их морали прочитати. Чрез откровеност моју у њима надао сам се получити вашу благодетељну пажњу према мени; али ваша чувства саучешћа била су удаљена од мене, несрећнога! Оставих после јединога друга, Агрипине Ивановне, у потпуно растројену и оскудну стању, полагао сам, по њезиним речима, сву своју надежду на ваше благоутробије; она, осећајући већ кончину, рекла ми је баш овима, тако рећи надгробним и вечно памјатним речима: „друже мој, ја сам твоја змија и виновница твоје несреће, осећам, колику си ми жртву принео и остављам те сад у жалосну и заиста оскудну стању; после моје смрти притеци к Раиси Павловној“ — то јест к вама, — „и моли од ње помоћи и призивај је! Она има чувствително срце, и уверена сам о њој, да те не ће у беди оставити.“ — Милостива госпођо, нек ми је превишњи создатељ мира сведок, да су то њезине речи и да говорим њезиним језиком; и полаг тога, уверен у добродетељност вашу, обратио сам се онајпре вама са чистосрдачним и откровеним мојим писмима и не добивајући дуговремено на њих отвјета, нисам могао инако да мислим, него да ме је добродетељно срце ваше оста-

вило без вниманија! Таково неблагоприятно расположење Ваше према мени низвргло ме је у ужасно очајање — куда и коме да јадан и несрећан прибегнем — ја не знадох; разум ми се збунио, дух блудио — и на послетку, на коначну моју погибељ било је Провиђењу угодно, да ме још жешће казни обративши моје мисли такође к покојници и вашој тетици, Феодулији Ивановној, Агришине Ивановне сестри једноутробној али не и једносрдачној! Представљајући самом себи у свом уображењу, да сам већ тридесет година био одан и веран целом вашем Ломовском дому — а особито Феодулији Ивановној, која није инако називала Агришину Ивановну него „мило моје срдашце“, а мени „преночтени добротворе наше породице“, — представљајући све сије у препуној уздасима и сузама тишини скорбних пробдивених ноћи, помислим: ну, бригадире! сигурно ти је тако суђено! — и, обративши се к Феодулији Ивановној са својим писмима, добијем од ње потпуно уверење, да ће и последњу мрвицу са мном поделити. Будући овим обећањем обнадежен, скуних своје убоге остатке и одох к Феодулији Ивановној! Донесени поклони и ствари у вредности више од пет стотина рубаља примљени су са отменом благонаклоношћу; а за тим и новце, које сам донео за своје издржавање, било је Феодулији Ивановној угодно одузети ми, да их тобоже чува, чему се ја, угађајући њој, нисам противио. Ако ме запитате: од куд и на темељу чега сам имао тако поверење, — на то је, госпођо, само један одговор: Агришине Ивановне сестра и Ломовске породице гранчица!! — Али уви и ах! Новаца оних сам се за кратко време са свим лично, и надежда моја, коју сам возлагао на Феодулију Ивановну — да ће хтети и последњу мрвицу делити са мном, показала се празном и сујетном: на против, речена Феодулија Ивановна је моје добро употребила у своју ползу. А особито о њену имендану, петог фебруара, сам јој даровао зелене француске материје за педесет рубаља, аршин по пет рубаља; а сам од обећаног добио: белогачице за жилет за пет рубаља и мусулинску марамицу на врат, који поклони су, док сам тамо био, купљени, и, као што ми је познато, за моје новце — и то је, чим сам се по благодарјацију Феодулије Ивановне према мени воспользовао! То је она последња мрвица. И ја бих

могао и даље у потпуној истини изнети све недоброжелатне поступке Феодулије Ивановне са мном — а такође и моје сваку меру превосходеће депансе, као што, међу осталим, на конфекте и воће, на које је Феодулија страшно пишман била, — али све сије ћу прећутати, да не би тако објашњење у грех уписали умершој; и при том, по што ју је Бог призвао на суд — и по што је свега, што сам од ње претрпио, из мога срца нестало, — то сам јој ја, као хришћанин, све одавно опростио и молим Бога, да јој и он опрости!!

„Али, милостива госпођо Раиса Павловна! Ви ме тек не ћете винити ради тога, што сам био веран и истинит пријатељ ваше породице, и за то, што сам тако силно и непреобориво љубио Агришину Ивановну, принео јој на жртву свој живот, своју част и цело своје имање! што сам био савршено у њеној власти и тога ради нисам био у стању управљати ни самим собом ни својим добром! Вама је познато и то, да због њена понашања са њеним људима подносим убиствено оскорбљење — ствар сију сам после њезине смрти пренео у сенат, у шести департамент — она није још ни сад решена — због кога су ме учинили саучесником њезиним, метли ме под надзор и још ми непрестано суде криминалним судом! У мом званију, у мојим годинама ми је таково бешчестије несносно; и остаје ми још само та утеха, што могу тим горестним размишљењем ублажавати своје срце, што могу и после смрти Агришине Ивановне да страдам и трпим ње ради — а то означава трајност верне љубави и моје добротетелне благодарности према њој!

„У напоменутих мојим к вама писмима известио сам вас са свим подробно о сахрани Агришине Ивановне — и какав сам јој помен учинио; пријатељство и љубав моја према њој нису ни на какав трошак гледали! На све сије — и на шестонедељне задушнице и на шестонедељно чтеније псалтира за њену душу — (сврх тога пропало ми је педесет рубаља у асигнацијама, које сам дао као капару за камен, као што сам вас известио већ), — на све сије отишло је мојих сопствених новаца седам стотина и педесет рубаља у асигнацијама — у које число су урачунати и подруг стотине рубаља у асигнацијама, приложених као заклада на цркву!

„Благотворна душо твоја, внимљи гласу

очајаног и неизврженог у пропаст жестоких
мука! Једино твоје сострадање к човекољубљу
може повратити живот погинушем!! Ја, ако сам
и жив — у страдању душе и срца својега
сам мртав; мртав, кад се сетим, шта сам био
и шта сам сад: био сам војник и отечеству
сам целом правдом служио и у поштењу живео,
како се правом Росјанину и верном поданику
и приличи, — па и отменим знацима награ-
ђаван био, — и имање саобразно са рођењем
и званијем имао; а сада се ради насушнога
хлеба клањам до црне земљице; а особито
мртав јесам, кад се сетим, каквог сам се друга
лишио.... па на што ми и живот после тога?
Али судбе своје не ускорих, и земља се не
ће растворити, него ће се пре тога кам прет-
ворити! И ради тога вопијем к теби, душо
добродетељна, утишај суд народњи, не излази
ошитој осуди, што ја за толику своју и без-
граничну оданост ни прибојежишта немам, удиви
све милошћу својом према мени, обрати језик
злобних и завидних на прослављање твојих
достојанстава — и усуђујем се са свјаческим
смиренијем напоменути, утешу у гробу премилу
своју тетку, незаборављену Агрицину Ивановну,

која ће за твоју благопоспешну помоћ, на моје
грешне молитве, пробртти над главом твојом
своје руке и благословити те, умири на заходу
дана самохрана старца, који није могао оче-
кивати оваку судбу!... У прочем, са нај-
дубљим поштовањем имам срећу називати с
вашим, милостива госпођо —

препокорним слугом

Васили Гусков
бригадир и кавалер.

XV.

На неколико година касније посетих по
ново селанце свога пријатеља... Василија То-
мића већ давно не беше међу живима: Умро
је на брзо после мога познанства с њим. Кра-
ставац је још увек био жив и здрав. Одве-
ме је на могилу Аграфене Ивановне. — Же-
лезна ограда је окружавала огромну плочу са
подробном и цифрастом епитафијом поко-
не; а одмах ту, некако при ногама њеним, ледео
се мали хумчић са накривљеним крстом: раб
Божји, бригадир и кавалер Васили Гусков
почива под овом могилом.... Прах његов се
на послетку приљубио праху онога створа, ко-
јег је љубио тако безграничном, скоро беса-
мртном љубављу.

КЊИЖЕВНОСТ.

ИЛАРИЈОН РУВАРАЦ.

Даничићевим делом „Рат за српски језик
и правопис“ решена је дуга борба у књи-
жевности нашој. Народни језик и Вуков
правопис одржали су потпуну победу.

Борба је решена онако како је требало
и како је морала бити решена. Последнице те
борбе биле су велике. Свака грана књижевности
почела је живети новим животом. Народне песме
се почеле изучавати са чисто научног гледишта
и народна историја се почела већма неговати.

Први, највреднији и највећи радник на том
пољу је *Иларијон Руварац*.

Иларијон Руварац* родио се у Митровици
1. септембра 1832 г. Крштено име му је *Јован*.
Гимназију је слушао у Карловцима (шест разре-

да) и у Бечу, где је слушао и права (1852—1856.)
Из Беча дође у Карловце, где је свршио бого-
словију (1856—1859).

Још као ђак у Бечу почео је Руварац изу-
чавати историју и народне песме свога народа.
Плод тога изучавања била је дубоком студијом
написана расправа: Прилог к испитивању српских
јуначких песама. Тежак је то посао и труд био,
тим тежи, што је то био *иочетак*. Први је Ру-
варац у нас почео испитивати песме с историјске
стране и старину њихову.

Год. 1861 закалуђерио се Руварац у Кру-
шедолу. Год. 1861—1872 био је професор бого-
словије. Г. 1874 постао је архимандрит манастира
Гргегега. Г. 1886 изабран је за епископа вршач-
ког, али се тога достојанства није хтео примити.

* Годишњак срп. ак. II, стр. 261—265.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Највећу заслугу стекао је Руварац као испитач политичне историје наше.

Расправе његове о смрти Урошевој и изву Вукову довољне би биле да његово име еже у историју књижевности српске.

Плод неуморна рада од двадесет и пет година била је расправа његова о смрти цара Уроша. (Годишњица III.) Дуга је борба вођена од тога питања, јер то није било само питање о смрти Урошевој, него је било питање да ли се победити стара историјска школа, школа наплетка, која за извор историјски узима и народну традицију, или ће победити нова историјска школа, школа наплетка, која учи да су историјски извори *исти* акта и факта. И у тој жестокој борби одржала је нова школа потпуну победу. Руварчева хипотеза о смрти Урошевој, заснована на аутентичним доказима, потврдила се.

Због непристрасности Руварчеве устали су многи на њега. Издајником српске народности назва га Милојевић; још већма га нагрди Сима Љубић. Како је морало болети човека, који је погрдама обасут због *истине*, човека, који је погрдама обасут од *свога* народа, кога он воли више свега, човека, који је цео свој век посветио народу свом, који је ступио у ред калуђерски само за то, што је мислио да ће на тај начин „моћи најбоље послужити роду своме, из кога је потицао“!? — Али он није клонуо, он је издржао; и даље је живео за народ и науку, и — истина је одржала победу!

Осим наведених дела важне су његове рас-

праве: О кнезу Лазару, Прилошци, о првим годинама Душанова владања, Стари Сланкамен, О Босни, и т. д. Још много расправа, расправица и приложака; но није овде место да их све побрајамо.

Много је радио Руварац и на црквеној историји. Особито важна је његова расправа „О пећским патријарсима“.

Осим тога штампао је Руварац доста старих споменика (Житије цара Уроша, О преносу тела св. Луке, Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стевану, кнезу Стевану Штићановићу и т. д.)

Руварац је прави члан српске краљевске академије и југословенске академије науке и уметности.

*

Руварац је научник првога реда. Радови његови писани су дубоком студијом, великим разумевањем и оштроумном критиком.

Он није *Geschichtsschreiber* него је *Geschichtsforscher*. Његова су истраживања беспристрасна и истинита. Као свакоме правом научнику није му стало до своје хипотезе, него до истине.

Сви радови његови трајне су вредности. Њих ће увек проучавати сваки, који хоће да позна историју српску и изворе за њу.

Шездесет година навршило се, како се родно највећи историк српски Иларијон Руварац. И „Стражилово“ одужује овим један део дуга, који дугује Руварцу, сараднику свом, првом историку на словенском југу.

Ст. Станојевић.

ПРОФЕСОРСКИ ЛИСТ ЗА НАШЕ ДВЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

У 5. броју „Стражилова“ г. V. (1892), приказујући читаоцима а особито наставницима наших српских гимназија издање Каја Јулија Цезара од г. Мите Живковића (pars prior а не „prima“), слободан сам био покренути ону исту мисао, коју је и „Застава“ била покренула: „Не би ли се и наше две српске гимназије сложити могле те да покрену онакав исти лист, какав имају наша браћа Срби у Србији“.

Узалуд ишчекивах одговора на услед тога написах и у „Бранику“ о томе један чланак, али на жалост не добих одговора.

Читаоци „Стражилова“ сетиће се, да су читали, да ће почетком школске године у Загребу изаћи први број хрватског професорског листа под натписом „Nastavni Viestnik“, којем ће бити уредник чувени филолог др. Маретић.

Нузгред спомињем само, да се у „Проглашу“ за „Nastavni Viestnik“ избегавало српски језик и ако се не варамо, само се једаред спомиње „српско-хрватска литература“.

Гимназија српска је школа, у којој дух св. Саве, првог и највећег српског учитеља и просветитеља, младу Српчад креши и по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

диже за цео будући живот, а наставници дужни су рад просветитеља наставити неуморним радом за народ свој и за цело Српство.

Када узмемо у руке ону стародревну књигу, у којој је верно оцртана историја и живот српског народа и његове просвете, зар нас није срамота, када помислимо, да ми писмо били за сто година кадри основати српски професорски лист?

Пролистајмо мало по историји једне и друге гимназије па ћемо се моћи уверити, да смо ми упоред с осталим изображеним народима на књижевности доста урадили према приликама, у којима живимо.

Да би наставници српских гимназија што боље и свестраније могли вршити свој посао и страном свету могли показати, колико је код нас Срба урађено на просветном пољу и средњошколкој настави, држим, да би прека потреба била основати српски професорски лист са седиштем у Новом Саду. Тај би лист морао бити огњиште, око кога би се скупљале најврсније снаге професорске, које би српски параштај душевне и умно развијале и унапређивале у духу српском. Ми врло добро познајемо врсне снаге на нашим српским гимназијама па с тога и држимо, да би се ова замисао дала извести.

Свакако би овоме лепом подузећу притекао у помоћ високославни патронат а српски наставници били би захвални и увек

би се топло сећали дарежљивост свог патрона, који тежи, да и омладине српске и наставника већи и већи.

У томе листу професорском излазити преводи из старе римске књижевности лепим српским језичи српског језика, филозофске расправе и научни преглед школској настави. Лист би излазио један пут а наставници би се месобно договорити, ко би га у колико би му била цена.

Тако би с правом могле изостати оне расправе и чланци по програму народ наш већином не разуме све могло ући у наш професорски лист.

Та толико пута читамо по нашим писима, како нам средњо-школској не вреди много, како је треба поштовањем. А ко је томе крив? Нисам него ми сами.

Изврше ли овај свети позив српски наставници, културна историја српске лежиће имена њихова златним словима што каже славни римски књижевник перон: *laudes nostrae celebrabimus solum nostris litteris sed paene omnium (pro M. Marcello).*

Нека дакле ово буде предмет пажње наставника на обе српске гимназије па се с правом надамо, да ће се успети.

Григорије Л

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— На нашу белешку у 39. броју „Стражилова“ о мађарском преводу Костићева „Минадира“ зао се ражљутно сомборски „Српски Гласник“ па у срдитој немоћи својој шта ће него дај изврћи! У нашој белешци стоји изреком, да нам онда још „није дошао до руку Минадир“ у мађарском реху, не можемо дакле са своје стране изрећи суда о њему“ а „Српски Гласник“ се „смеје“, „да један белетристични лист изриче свој суд о предмету, за који сам признаје, да га ни прочитао није“. Ако је то тај хвалеши сомборски „ред“, који би ваљало „Стражилово“ да научи, онда не знамо, шта је *пакостно*; — да не кажемо како другчије — *извртане*. На остала надрицања „Српскога

Гласника“ не налазимо за вредно одговарати, „Српски Гласник“ и сувише — докалан па сам опажамо, што се тиче компетентности у про књижевне работе, да ће се у историји српске књижевности тешко наћи и најмањи кутак, у к забележило, да је некад какав „Српски Гласник“ и А да ли је г. Павле Деметер одиета баш један од мађарских песника — ваљда тик уз покојнога Арања и Кодомана Тота — то ће најбоље бити „Српски Гласник“ извести у живого Жолта Бетиј Булајије па ако они то потврде, е, онда авери макар „Стражилово“ све оно признало, што му и „Српски Гласник“, којем баш не завидимо на „сомборском реду“.

САДРЖАЈ: Песништво: Живот. Под земљом. Бригадир. — Књижевност: Иларијон Руварац. Професорски наше две српске правосл. гимназије. — Ковчежић: Књижевне белешке.